

KUTADGU BİLİĞ VE SİYASETNAME'YE GÖRE HÜKÜMDARLIK ANLAYIŞI

Duygu ŞAHİN*

İnönü Üniversitesi

Giriş: Devlet, hukuken emretme ve o emrin icra kudretini elinde bulunduran yüksek bir sosyal nizâmdır. Bu emretme hakkı, ahali tarafından kabul görmedikçe meşru sayılmazdı. Meşruluğu tanınan devletlerde gelenekçi, karizmatik ve kanunî hâkimiyet olmak üzere ortak vasıfta üç tip hâkimiyet anlayışı görülmektedir. Eski Türk hâkimiyet telakkisi yetkileri Tanrı tarafından verilen “karizmatik tip” olarak kabul edilmiştir.¹ Hükümdarın Tanrı tarafından güç ve yetkilerle donatılmasına rağmen Türklerde yöneticiler tanrı-kral sayılmamıştır.² Türklerin kadir-i mutlak Tanrı'nın emrinde ve himayesinde oldukları, onun yüceliği karşısında kendi tevazu ve acizlerini itiraf ettikleri anlaşılmaktadır. “Tanrı gibi” tabirini Tanrı'ya benzer veya “semanın oğlu” değil, hakanların ilahi teyit ve himâyeye mazhar oldukları veya Tanrı tarafından memur edilmiş buldukları manasında anlamak gerekmektedir. bahsedilen telakkiye Müslüman Türklerde ve sultanlarda da rastlanılmaktadır. Burada yüksek ruhların ve dolayısıyla hakanların doğum ve ölümlerinde Tanrı'ya yakın bulunmaları inancı esastır.³

Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme'ye Göre “Kut” Anlayışı: Türklerin sahip olduğu kut inancı iki ayrı Müslüman Türk devletinde yazılmış olan Kutadgu Bilig ve Siyasetnâme'de açık bir şekilde zikredilmiştir.⁴ Her iki eserde de “kut”un hükümdara Tanrı tarafından verildiği açık bir şekilde ifade edilmektedir. Hükümdar Tanrı'nın emirlerine uyup halka karşı iyi ve dürüst davranarak hükümdarlığı akıl ve istekle yapmalıdır. Bu durum Kutadgu Bilig'de; Bu beyliği sana lütfederek verdi, bunun şükürünü kıl ey geniş bilgili.⁵ İsteyip almadın sen bu beylik gücünü Tanrı verdi fazsıyla, bu belli.⁶ Bu beyler gücünü Tanrı'dan alır; halk iyi olursa, bey de iyi olur. Doğruluk için Tanrı buraya dikti seni, doğru ol, doğrulukla yaşa haydi. Tanrı kime verirse bu beylik işini, o işe denk verir akıl ve gönlünü. Kimi bey olarak yaratmak isterse Tanrı, ona önce uygun tavır, akıl verir ve kol kanat gerer.

Siyasetnâme'de ise; Bil ki Yüce Allah her asırda ve çağda “halk” arasında birini seçer onu padişahlara layık ve medhe değer hünerlerle süsler insanlar onun adaleti içinde yaşasınlar, emin olsunlar, daima devletinin bekası istesinler diye, dünya işlerini ve Allah'ın kullarının huzur içinde yaşamasını ona tevdi eder, fesad, karışıklık ve fitne kapısını ona kapattırır; onun heybet ve haşmetini Allah'ın kullarının gönüllerinde ve gözlerinde yerleştirir. şeklinde yer almaktadır. Tanrı tarafından bahşedilen kut her ne kadar sınırsız yetkiler verse de halka karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi “kut”un elinden alınmasına neden olurdu. Siyasetnâme'de ise; Semavi saadet dolayısıyla, mutsuz günler geçip de, rahat ve emin günler gelince, yüce ve kutsal Allah meliklerin oğullarından adil ve akıllı birini çıkarır; ona bütün düşmanlarını kahredecek bir talih (devlet) verir; bütün işlerde temayüz eden; her işte, padişahların adetlerinin nasıl olmuş bulunduğunu, onun babalarının Bârgâh'ının ve memleketinin düzen ve sisteminin nasıl olduğunu herkesten araştıran ve herkese soran, kitapları okuyan, akıl ve ilim verir. Fazla zaman geçmeden, memleketin bütün düzenini kanununu tekrar yerine getirir, herkesin çapını ve derecesini ortaya çıkarır; değerlileri kendi payelerine ulaştırır; değersizlerin ellerini kısa eyler; kendi iş ve mesleğine gönderir; nankör(ler) (kâfir-i nî'met)in kökünü kazır; dinin dostu, zulmün düşmanı olur. Hak dinine yardım eder. Allah'ın izni ve lütfü ile beyhudeliği (heva'î) ve bidat'i kardırır⁷ şeklinde daha detaylı bir ifadeyle yer alır. Kutadgu Bilig'e göre hükümdar asil soya mensup olmak zorundaydı; Anasından doğduğunda beylikle doğar, görüp öğrenir, hangi işin iyi olduğunu bilir. Bu beylik işi beylerin işidir, beylerin işini bey olan bilir.⁸ Bu beylik için soyluluk gerekli cesur, kahraman, yiğit yürekli. Babası beyse oğlu bey doğar o da ataları gibi bey olur. Bakarsan görürsün şimdi bu Türk beyleri dünya beylerinin en iyileri. Bu Türk beylerinden adı belli Tonga Alp Er'dir kut'u belli. Ne seçkin ne yüce ne yiğit eren dünyada tetik durup bu cihana hükmeden. İranlılar Efrasiyab

* İnönü Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-mail: duyghusahin_44@hotmail.com.

¹ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007), 248.

² Hükümdarın diğer insanlardan tek farkı ilahi bir bağla dünyaya gelmiş olmasıydı. Bkz., Salim Koca, “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı”, Türkler II, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 828.

³ Osman Turan, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, (İstanbul: Ötüken Yayınlar, 2011), 114.

⁴ Kut anlayışı sadece İslam dönemi kaynaklarında değil İslamiyet'ten önceki Türk devletleri kitabelerinde de görülmektedir. En belirgin şekliyle Orhun

abidelerinde bu anlayış hakanın “Tanrı buyurduğu için, Kağan oturdum” diye halkına hükümdarlığının meşruiyetini belirttiği bilinmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2008), 12.

⁵ Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, (çev: A. Çakan), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), beyit 5470.

⁶ Yusuf Has Hacib, beyit: 5469.

⁷ Nizâmü'l-Mülk, 117-118.

⁸ Yusuf Has Hacib, beyit: 1935.

der ona bu Efrasiyab iller aldı akınlarla.⁹ Siyasetnâme’de ise soyluluk, “... Allah’ın kullarına, onlardan önce, başkalarının sahip olmadıkları bir mutluluk vermesi yüce Allah’ın takdiri olduğu için, babadan babaya ta büyük Efrasiyab’a kadar çıkan iki büyük soydan gelir. Bil ki Yüce Allah her asırda ve çağda “halk” arasında birini seçer onu padişahlara layık ve medhe değer hünerlerle süsler insanlar onun adaleti içinde yaşasınlar, emin olsunlar, daima devletin bekası istesinler diye, dünya işlerini ve Allah’ın kullarının huzur içinde yaşamasını ona tevdi eder, fesad, karışıklık ve fitne kapısını ona kapattırır; onun heybet ve haşmetini Allah’ın kullarının gönüllerinde ve gözlerinde yerleştirir.”¹⁰ şeklinde yer verilmiştir. Akıllı ve bilgili olmak Türk hükümdarı için en önemli vasıfların başında gelmekteydi. Çünkü akıl ve bilgiden yoksun olan biri devleti hakıyla yönetemez ve devlet yok olmaya mahkûm olurdu. Akıl ve bilginin Türk hükümdarı için önemi Kutadgu Bilig’de; İnsan akılla değer bulur, yücelir bu ikisiyle saygınlık kazanır. Kimde akıl varsa o asil olur kimde bilgi varsa o beylik bulur. Akıllıya kut ne güzel yaraşır düşün, ya iyi tavırlı bilgiye nasıl uyar. Akıldan gelir bak her türlü iyilik bilgiyle büyür er, bulur seçkinlik. Bilgiyle başlarsa işin başında kişi akılla anlarsa onarır işini. Halkını bilgiyle yönetir beyi bilgisi olmazsa işe yaramaz aklı...¹¹ Siyasetnâme’de ise; “... Nûşirevân-ı Âdil babasının yerine tahta oturdu. 18 yaşında olmasına rağmen padişahlık işini yürütüyordu.¹² ... Padişah bilmediği her şeyi sorar, hadiseyi araştırır. Bildiği zaman kalbine yazar. Zira bir müddet böyle yapılırsa, kendisine adet olur. Sonra zaman geçmez ki, daha fazla şeriat ahkâmı ve Kur’an tefsiri, Resûl -selam üzerine olsun- hadiseler ona malum olur ve ezberlerler. Böylelikle kuvvetli fikir sahibi olur.” ifadelerine yer verilmiştir.¹³

Hükümdar sahip olduğu kut gereği halk arasında düzen ve adaletin sağlanmasında kendi takdirine göre değil, Türk töresine uygun kararlar vermek zorundaydı.¹⁴ Devlet olmanın amacı ve hükümdarın asıl vazifesi adaletli olmaktır. Çünkü devletteki bütün işler bu unsura bağlı olarak gelişmekteydi. Adaleti sağlayamazsa halk arasında karışıklık ve huzursuzluklara sebebiyet vermiş olurdu. Böylelikle gözetilmesi gereken en önemli unsur adalettir. Kanun bizzat hükümdar tarafından teşkil edilmekteydi.¹⁵ Adalet unsuru Kutadgu Bilig’de şöyle anlatılmıştır; “Kendine kalıcı bir beylik istiyorsan eğer adil ol ve halkın güçlülüğünü gider.¹⁶ Bilgili olmalı bey, akıllı ve doğru ününün yayılması için yürekli ve tedbirli. Bütün erdemi herkesten üstün olmalı halka karşı adaletli davranmalı. Bey halka karşı iyi ve adil olursa onun yararı dokunur bütün halkına. Kişi malını alma, yine dökme kan bu iki günahla inler

insan verirken can. Bu zorba kişi beyliği sürdüremez bu zorbalığı halk kaldıramaz. Töre su gibidir, zulüm yakar ateş gibi duru su akıttın ve söndürdün ateşi. Kötü olma, kötülüğü kötülere uygula kötülerin hepsini ilinden temizle. Hasım edinme kendine, yine dökme kan bu iki günahla ağlar çıkar-ken can. Siyasetnâme’de ise; “İmdi padişahlar böyle olmuşlardır; zayıfların ve yoksulların haklarını düşünmüşlerdir. Memurlar, iktâ sahipleri, gulamlar hususunda bu dünyada iyi ad sahibi olmak, öteki dünyada kurtuluşu sağlamak için ihtiyatlı davranmışlardır. Sağlam ayak basmamaları, yerleşmemeleri ve sıkıntı vermemeleri için her 1-2 yıla kadar âmiller ve iktâ sahipleri değiştirilmelidir. Reâyâyâ karşı dürüst iyi davranmalıdırlar ki, vilayet mamur kalsın. ... Peygamber-salât ve selam üzerine olsun- in yârânı zamanında doğruluk-tan başka (bir şey) olmaması ve hiç kimsenin ayağına (mahkeme) hükmünden geri çekilmemesi için (adaleti) bizzat yerine getirmişler hiç kimseye havale etmemişlerdir. Adem -selam üzerine olsun- zamanında şimdiye kadar her vakit her millet ve mülkte (insanlar) adalet dağıtmışlar insafı gözetmişlerdir; doğruluk için çalışmışlardır; öyle ki, memleket onların hanedanında birçok yıllar karar kılmıştır.” denilmektedir.¹⁷

Türk devlet töresinde hükümdardan istenilen en önemli özellik, onun kahraman ve cesur olmasıydı. Çünkü hükümdar toplulukları bir çatı altında toplamak, isyan edenleri itaat altına alıp düzeni sağlamak, akın ve savaşlarda zafere ulaşmak, devletin istiklalini korumak gibi son derece zor görevlere sahipti. Bütün bu işler son derece büyük bir cesaret ve güç istemekteydi.¹⁸ Hükümdarın güç ve cesareti Kutadgu Bilig’de şöyle geçmektedir; Bu beylik için soyluluk gerekli cesur, kahraman, yiğit yürekli. Halk için beyin alp atıcı olması iyidir büyük işler bunlarla yapılabilir. Yürekli olmalı bey, alp, atılgan yüreğiyle düşmana karşı koyan. Dünyayı elinde tutan er akıllı olmalı halkın başında bulunan yürekli olmalı. Cihamı elde tutmak için erdem gerek eşiği alt etmek için aslan olmak gerek. Kimin arkası varsa o güçlü olur bu güçlü kişinin kut’u köklü olur. Siyasetnâme’de ise; Eğer Allah korusun bende gandan bir isyan şeriatı hafife alma yüce Allah’a itaatte veya fermanlarına karşı kusur olursa, onları tedip etmek ve yaptıklarının cezasını vermek ister.¹⁹ O, Allah’tan korkan, adil, uyanık, âlim sever, kuvvetli fikir sahibi, temiz dinli ve gazi idi.²⁰ şeklinde yer almaktadır.

Türk devlet geleneğinde gafil ve ihmalkâr olmak affedilemez bir durum teşkil etmekteydi. Hükümdarın devlet işlerini yürütürken devlet bekası için düşünerek ve aceleci bir şekilde davranmamaları, öfkelerine hâkim olmalarının gerektiği,

⁹ Yusuf Has Hacib, beyit: 277.

¹⁰ Nizâmü’l-Mülk, 8.

¹¹ Yusuf Has Hacib, beyit: 1968.

¹² Nizâmü’l-Mülk, 28.

¹³ Nizâmü’l-Mülk, 51.

¹⁴ İbrahim Kafesoğlu ve Mehmet Saray, Atatürk İlkeleri Ve Dayandığı Tarihi Temeller, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, 1998), 29.

¹⁵ “Hem güler yüz, hem de âdil olsa şah, memleket artık mesuttur çekme âh!”, bkz. Feriddin-i Attâr, Pendnâme, çev. (A. M. Şahin), (İstanbul: Şule Yayınları, 2018), 16.

¹⁶ Yusuf Has Hacib, beyit: 1435.

¹⁷ Nizâmü’l-Mülk, 35.

¹⁸ Salim Koca, 830.

¹⁹ Nizâmü’l-Mülk, 8.

²⁰ Nizâmü’l-Mülk, 41.

devlet işlerinde tedbir ve uyanıklık son derece önemliydi. Kutadgu Bilig'e göre; devlette ihmalkârlığın yanında zulüm de varsa, o zaman devlet harap olmaya ve bozulmaya yüz tutar.²¹ Hükümdarın devletin huzurla bekası için zeki, akıllı ve siyasete uygun davranması gerekmektedir. Kutadgu Bilig'de bu durum şöyle ifade edilmiştir; Bu himmetle birlikte bir de siyaset gerek siyaset için de beylik riyaseti gerek.²² Siyasetle bey düzenler ili, yasayı halk bu siyasete göre düzenler tavrını. Bu beyler kapısını siyaset süsler siyasetle bey ili düzenler. Bu il işinde önlem ve uyanıklık devletin uzun yaşamasında yararlı olur. Ey hakan, ülke istersen al önlemine bu önlem hem şeriatın emri. Hakanın önlemi ile yarar sağladı bu yararlı ilde huzur sağlandı. Kutlanmış kişi sakınmalıdır tüm densiz işlerden uzaklaşmalıdır. Bu beyliğin kökü tedbirli ve uyanık olmaktır bir dünya daha istersen o da bunlarla bulunur. Zeki olursa mal için bunalmaz bilgili olursa işinde yanılmaz. Bu il işinde önlem ve uyanıklık devletin uzun yaşamasında yararlı olur. Halkın başındasın sen ey hakan bugün halkını gözet, uyanık ve akıllı davran. Bilgili olmalıdır bey, akıllı ve uyanık bir iftiracıyla ansızın karşılaşmamak için. Siyasetnâme'de ise; kullar efendimizin adalet ve siyasetinde yaşasınlar ve hayır dua ile meşgul olsunlar.²³ Mülkün nizamı ve siyasetin temeli iyi sağ-

lam atılınca, Müslümanlık ve adalet böyle yürür ve idare edilir.²⁴ O, Allah'tan korkan, adil uyanık, âlim sever, kuvvetli fikir sahibi, temiz dinli ve gazi idi. ... Kuvvetli hüküm padişahlar için bin askerden daha iyidir... O her tarafa gizli haberciler ve casuslar göndermeyi, dünya sakinlerinin durumlarından haber almayı ihmal etmez. ... Zirâ, sahib-i haber ve münhi tayin etmek, (padişahın) adalet, uyanıklık ve basiretindedir. Padişahın (bu) tedbiri ile vilayet mamur olur. Padişahın âmilin ahvâlinde gafil olmaması, soruşturması gerek ki cihan memnun kalsın, padişah uzun ömürlü olsun. O, Allah'tan korkan, adil, uyanık, âlim sever, kuvvetli fikir sahibi, temiz dinli ve gazi idi. şeklinde yer almaktadır. Hükümdarın 'kut'u elde ederek, onu elinde tutabilmesi için tüm bu vasıflara sahip olması gerekirdi. Bunların yanında hükümdarın cömert, dürüst, sabırlı, kararlı, merhametli, iyi, mütevâzi, takva sahibi olması da gerekmektedir.

Cömertlik, Türklerin tarih boyunca bilinen en önemli vasıflardan biri olmasının yanı sıra hükümdarın da kut'unu kaybetmemesi için gereken mühim bir vazifesiydi. Ayrıca bu vasfın sadece hükümdarda değil, bütün idarecilerde bulunması gerekmektedir. Hükümdarların asıl vazifesi "açları doyurmak ve çıplakları giydirmektir." Nitekim Bilge Kağan, Orhun

²¹ Mahmut Arslan, "Kutadgu Bilig'teki Toplum ve Devlet Anlayışı," (İstanbul: İ. Ü. E. F. Yayınları, 1987), 37.

²² Yusuf Has Hacib, beyit: 2127.

²³ Nizâmü'l-Mülk, 10.

²⁴ Nizâmü'l-Mülk, 39.

Yazıtlarında; “Kağan oturdum aç, fakir milleti topladım. Fakir milleti zengin kıldım.” diyerek, Türk hakanının asli vazifesinin ahalisine hizmet etmek olduğunu belirtmiştir. Aynı mihvânda Türk-İslam devri hükümdarlarının da asli vazifesinin bu olduğu her iki eserde de hassasiyetle; “İnsanın ucuzu geveze olan, insanın değerlisi cömert olan. Paylaştır malını insanlara, yedir içir mal seni harcamasın, sen onu harca. Cimri olma hakan, cömert ol cömert, cömertlik adı sonsuz kalır, ölmez. Bilgili, akıllı halkına ılımlı, eli açık sözü gönlü tok olmalı.”²⁵ Doğruluk üzerine keserim ben işi, ayırmam ben bey ya da kul diye kişi” şeklinde belirtilmiştir. Hükümdar halka karşı daima dürüst ve doğru olmalıdır. Doğruluk ve dürüstlük Kutadgu Bilig’de; Kut’a ermek için doğruluk gerekir, insanlık doğruluğunun tam adıdır. Sözü doğru olmalı beyin, sözünden caymamalı sözünden dönene erkek dememeli. Ey devlet sahibi, bu devlet ile durayım dersin dur sen iyilik ile. Siyasetnâme’de bu husus; “... padişahların adalet, insaf ve doğrulukta nasıl olmuş olduklarını, zulme uğrayanları kendi haklarına kavuşturmak için neler düşünmüş olduklarını, müfsidleri yeryüzünden kaldırmak için ne tedbirler aldıklarını bilmesi için bu hususta bu kadar yad edildi”²⁶ şeklinde yer almaktadır. Hükümdarın devleti koruyup, yönetebilmesi aynı zamanda halk tarafından sevilip sayılması için merhametli, iyi huylu ve mütevâzi olması gerekmektedir. Aksi takdirde hükümdar ile halk arasında daima kopukluk ve eksiklik boy gösterir. İyi huyluluk, merhamet ve mütevâzi gibi kavramlara Kutadgu Bilig’de; Alçakgönüllülük kut’a nasıl da uyar bilgelere dinginlik ne kadar yakışır.²⁷ Gönlünü alçak tutmalı hem eli açık olmalı içtenliği de bunlara yaraşır olmalı. Hem eli açık hem ılımlı hem de namuslu olmalı merhametli olup ilini gözetebilmeli. Bey hem açık hem alçakgönüllü olmalı suçlu kişilerin suçunu bağışlamalı. İlinde keskin tut gözünü kulağını herkese ulaştır bağışlayıcılığını. Olu verirse devlet kibirlenme çok iyilik yap, kötülük etme. Büyüklük taslayan insan sevimsizdir gündün güne saygınlığı azalır. Büyüklük taslar ve kibirli olursa beyler ey oğul, kuşkusuz ucuzluk görürler. İçinden büyükenip kibirlenme askerim çok diyerek göğsünü germe. Gönlünü alçak tutarsan kut gelir bulur seni güler yüz, tatlı söz etrafına toplar herkesi. Eğer oldunsa halkın büyüğü özveriyle küçük tut dilini, gönlünü. “Beni bulan kimse, mütevâzi, alçak gönüllü, tatlı dilli olmalıdır. Kendini gözetmeli; çok abartmamalı kötü, çirkin işe yak durmamalı. Dengeli tutmalı derilmiş malını düzenlemeli yolunu, eylemini, tavrını. Kendinden büyüğe saygı göstermeli kendinden küçüğe tatlı söylemeli. Devlet gelir ve insanın yüzüne gülerse onu tutup bağlayacak olan alçak gönüllülüktür. Göç atı gibidir kut, göçer gider alçak gönüllülüktür onun yıldızı. İçki içmemeli bey, fesatlık yapmamalı bu iki davranıştan kut kaçır. Ey dünyayı elinde tutan, tavrını doğru tut geldiği gibi yine gider kut. Ey devlet sahibi,

bu devlet ile durayım dersin dur sen iyilik ile. Kutlanmış kişi sakınmalıdır tüm densiz işlerden uzaklaşmalıdır.”²⁸

Sonuç: Türk devletlerinde hâkimiyet anlayışı kut’un Tanrı tarafından verildiğine inanılan “karizmatik hâkimiyet” anlayışdır. Bu anlayışa göre hükümdar, hükümdarlık yetkilerini bizzat Tanrı tarafından alırdı ve ilahi bir menşeye dayandığı için halk tarafından meşrû kabul edilirdi. Tanrı, kut’u kime verirdi hükümdarlık o soydan devam etmek zorundaydı. Bu kut belli bir kişiye verilmezdi. Kut’un bahsedildiği sülalede yapılan mücadele sonucu güçlü ve kuvvetli olan kut bulup hükümdar olurdu. Bu gelenek aynı zamanda Türk devletlerinde uzun yıllar taht kavgalarının sürmesine neden olurdu. Türk devletlerinin hükümdarlık anlayışı gereği hükümdarın sahip olduğu kut, teşkilatlı bir yapı ile ömrünün sonuna kadar idame ettirmesi esastı. Nitekim hükümdarın kut’a sahip çıkması kut’u elde etmesinden çok daha önemlidir. Çünkü hükümdar halka karşı vazifelerini yerine getirmese, doğruluk ve dürüstlük yolundan ayrılırsa, açları gözetmezse, adil olmayıp haksızlıklara sebebiyet verirse Tanrı tarafından verilen kut yine Tanrı tarafından elinden alınırdı. Daha ziyade eski Türk Devleti geleneği olarak bilinen bu anlayış ilk Türk-İslam Devletleri arasında kabul edilen Karahanlı ve Büyük Selçuklu Devleti siyasi anlayışında da Kutadgu Bilig ve Siyasetname gibi dönemin önemli eserlerinde tespit edilmiştir.

²⁵ Yusuf Has Hacib, beyit: 1964.

²⁶ Nizâmü'l-Mülk, 75.

²⁷ Yusuf Has Hacib, beyit: 1700.

²⁸ Yusuf Has Hacib, beyit: 726.